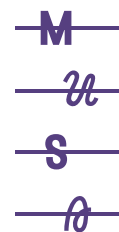

Muziek

De natuur als tempel

Bobby Mitchell, piano

"La Nature est un temple"

Franz Liszt (1811 - 1886)

Jeux d'eaux à la Villa d'Este

(Années de pèlerinage III,4) (1877)

Robert Schumann (1810 - 1856)

Waldszenen op. 82 (1849)

1. Eintritt
2. Jäger auf der Lauer
3. Einsame Blumen
4. Verrufene Stelle
5. Freundliche Landschaft
6. Herberge
7. Vogel als Prophet
8. Jagdlied
9. Abschied

Claude Debussy (1862 - 1918)

Et la lune descend sur le temple qui fut

(Images II, 2) (1907)

Karol Szymanowski (1882 - 1937)

Métopes op. 29 (1915)

1. L'île des Sirènes
2. Calypso
3. Nausicaa

Alexander Skrjabin (1872 - 1915)

Vers la flamme op. 72 (1914)

De Natuur is een tempel met bezielde zuilen

Die soms hun stemmen in verwarring op doen gaan;

De mens doorkruist dit woud waarin symbolen schuilen

Die hem er met vertrouwde blikken gadeslaan.

Zo begon Charles Baudelaire (hier vertaald door Petrus Hoosemans) zijn sonnet *Correspondances*, nummer 4 in de verzamelbundel *Les Fleurs du Mal* (1857).

(Het hele gedicht in het Frans vindt u aan het slot van dit boekje). Dit is motto en thema van ons recital.

De *Wanderjahre* (1835-39) van *Franz Liszt* begonnen als escapade met zijn maîtresse Marie d'Agoult; vervolgden als Grand Tour langs Zwitserse landschappen en Italiaanse kunst; en eindigden als pelgrimage in Rome.

Ook muzikaal – naast drie onderweg geboren en direct uitbestede kinderen – was de reis vruchtbaar. In Liszts geëxalteerde gemoed werden liefde, landschap, literatuur, schilderkunst, met zijn eigen volgens D'Agoult veel te extroverte klavier, tot een religieus, zelfs mystiek amalgaam.

Drie albums *Années de pèlerinage* waren het resultaat. De twee eerste 'jaren' verschenen onder die naam pas na twintig jaar. In het derde boek, na veertig, is Liszt nostalgisch pelgrim geworden naar zijn eigen verleden, en doet de natuur haar rentree. Toen woonde hij, onderbroken nog door veel reizen, lange periodes in Rome en het nabije Tivoli; hij ontving lagere wijdingen, droeg de soutane en noemde zich Abbé (niet 'abt' zoals vaak vertaald, maar eerwaarde).

Zaterdag 20 september

13.00 – 14.00 uur

Sint Janskerk

Drie van de zeven stukken hebben met de fabuleuze tuinen in Tivoli te maken. In *Les jeux d'eaux à la Villa d'Este* wordt het geklater van watervallen en fonteinen – die van zeegod Neptunus ook een echt door water aangedreven klinkend orgel – geassocieerd met doopwater dat de hemelpoorten opent. Als voetnoot, een citaat uit het Johannes-evangelie: “Wie het water drinkt dat ik hem geef zal nooit meer dorsten; het zal een bron hem worden die opwelt tot in eeuwig leven.”

In 1848 had Liszt zich, na jaren tournee, als kapelmeester aan het idyllische groothertogelijke hof in Weimar gevestigd; oostwaarts in de roerige Saksische hoofdstad Dresden werkte *Robert Schumann*, getrouwd met pianovirtuoze Clara Wieck. Rond nieuwjaar 1848-49, tussen twee revoluties (met Richard Wagner op de barricades), componeerde hij daar de *Waldszenen*. Clara vond die bijwijlen te griezelig om in recital te spelen.

Der Wald – woud of bos – is een centraal thema in de Duitse romantiek, en werd een nationaal, zelfs nationalistisch symbool; het was de bedreigde oerstaat van het Duitse landschap. Eichendorff, een van Schumanns dichters, noemde het ‘echokamer (Hallraum) van de ziel’. Betreden als mysterieus heiligdom dat in onszelf resoneert; lokkend, tevens angstwekkend.

Aanvankelijk voorzag Schumann voor vijf van de negen taferelen een poëtisch motto, waaruit blijkt dat de *Waldszenen* zich afspelen gedurende één dag.

Naar inhoud en toonsoort is de groepering symmetrisch: 1 & 9, entree bij ochtendgloren en sortie bij valavond; 2 & 8, de jacht (met hoorngeschal, gewerschoten en hoefgetrappel); 3 & 7, de levende natuur, bloemen en een eenzame vogel; 4 en 6, een *unheimliche* (met een andersoortige bloem) tegenover een gezellige plek (met nog echo's van de jacht); en centraal het verloren paradijs in hoofdtoonsoort Bes.

De griezelstukken zijn 4 en 7. Boven *Verrufene Stelle* (beruchte, behekste plek) behield Schumann één poëtisch motto, uit het gedicht *Böser Ort* in de *Waldbilder* van Friedrich Hebbel.

*Die Blumen, so hoch sie wachsen,
Sind blass hier, wie der Tod;
Nur eine in der Mitte
Steht da, im dunkeln Roth.*

Uit het vervolg blijkt dat ze bloeit op het graf van de vermoorde of gesneuvelde broer van de verteller, en rood is van opgezogen bloed. Uit wraak kraakt hij de bloem, waarna hij door een vogel wordt bespot. In de voorlaatste maat horen we inderdaad een vóórecho van *Vogel als Prophet*, het meest enigmatische maar niettemin bekendste stuk uit de cyclus, vaak beschouwd als proto-impressionistisch.

Maar wie is die vogel? Al vanouds werd als profetisch de koekoek beschouwd, die enkel in de lente zingt; en volgens Wolf-Dieter Seiffert, redacteur van de Henle Urtext-uitgave, zit diens karakteristieke dalende kleine terts verborgen in de roep; hij verwijst naar Goethe's *Frühlingsorakel* uit de reeks *Gesellige Gedichte*:

*Du prophet'scher Vogel du,
Blütensänger, o Coucou!*

In de tweede helft van dit programma zijn we aan de overkant beland van Baudelaire - lievelingsdichter van *Claude Debussy*.

(Toegenomen complexiteit van de texturen en akkoorden blijkt uit de drie notenbalken in Debussy en Szymanowski).

Et la lune descend sur le temple qui fut (En de maan daalt neer boven de tempel die er ooit was) is, na *Pagodes* (Estampes 1, 1903) het tweede stuk waarin Debussy indrukken verwerkt van de gamelans (Javaanse percussie-orkesten) die hij hoorde op de Parijse Wereldtentoonstellingen van 1889 en 1900, in kampongs, volledige dorpen met al hun activiteiten, op de Nederlandse afdelingen. Louis Benedictus, van Nederlandse afkomst en 'leerling' van Liszt – uitvinder van de 'masterclass' – publiceerde toen zijn transcripties van *Les musiques bizarres à l'Exposition*, die Debussy waarschijnlijk bezat en consulteerde.

In *Pagodes* stileerde Debussy daadwerkelijk de pentatoniek en polyritmiek van een gamelan. *Et la lune...* is homofoon, gehuld in complexe harmonieën.

Hij noemde zijn ver-oosterse werken ironisch *machines chinoises*, en deze is opgedragen aan Louis Laloy, groot specialist van Chinese maar ook van antiek-Griekse muziek, en Debussy's eerste biograaf.

In Dorisch-Griekse tempels is de metope een holle ruimte op de fries tussen trigliefen (verwijzend naar boomtoppen van toen tempels nog in hout waren), opgevuld met stenen figuratieve panelen.

Karol Szymanowski was Pool, geboren en getogen in Oekraïne; hij componeerde daar in het familiale buitenhuis nog de *Métopes*, maar twee jaar later werd het in de oktoberrevolutie platgebrand.

Om cultuurhistorische maar ook homo-erotische redenen, was zijn droomland de mediterrane Grieks-Romaans-Byzantijns-Arabische smeltkroes Sicilië. Daar situeerde hij zijn opera *Koning Roger*, een omwerking van Euripides' *Bacchae*. In 1911 bezocht hij in Palermo de metopen van Selinunte. De reliëfs zijn hiëratisch en koel - al waren ze oorspronkelijk felgekleurd; op ooghoogte tentoongesteld bepaald indrukwekkend. Ze werden uitgangspunt voor de middelste van zijn drie 'M'-triptieken: *Mythes* voor viool en piano, en solo *Métopes* en *Masques*.

De taferelen die Szymanowski verbeeldt komen echter niet uit Selinunte, maar verwijzen naar drie episodes in de Odyssee. Niet chronologisch: vóór de terugkeer op Ithaka is de Odyssee flashback.

En zo zijn we terug aan het water, want het is een zeereis.

Sirenen hebben vogellijf en vrouwenhoofd; met hun gezang lokken ze zeevaarders onweerstaanbaar naar hun ondergang. Odysseus bedenkt een list: zijn mannen doet hij was in de oren en zelf wordt hij aan de mast vastgebonden. Zodoende hoort hij wel hun gezang, maar de matrozen niet zijn bevel, mocht hij in betovering beslissen de koers te veranderen.

Kalypso is een nimf die Odysseus begeerde, en hem zeven jaar gevangen hield op het eiland Ortygia – nu de oude stad van Syracuse, waar *La fontaine d'Aréthuse* speelt, het eerste van de *Mythes*; de enige plaats in Europa waar papyrus groeit.

Op het eiland van de Faiaken, mogelijk Korfoe, lijdt Odysseus nogmaals schipbreuk Nausikaä, dochter van de koning, komt met een gevolg van meisjes haar aanstaande bruidskleren wassen in de rivier en drogen op het strand. Ze beginnen te dansen – ook een constante in Szymanowski's muziek – en met een bal te spelen die in het water belandt, en de naakte Odysseus wekt. Legendarisch welbespraakt weet Odysseus Nausikaä, eindelijk een échte vrouw, voor zich in te nemen, maar kuis. De Faiaken lenen hem een schip waarmee hij eindelijk huiswaarts kan.

Na vele cascades eindigen we met vonken – vuur is een toonaangevend element in het werk van *Alexander Skrjabin*. Trillers en tremolo's blijven alomtegenwoordig. Szymanowski ondertitelde zijn *Métopes* als *Trois Poèmes*. Skrjabin gebruikte die genrebenaming graag: twintig voor piano, waarvan *Vers la flamme* als laatste; en drie voor groot orkest: *Le Divin Poème* (de Derde Symfonie), *Le Poème de l'Extase*, en *Prométhée*, *Le Poème du Feu* – over de titaan die het vuur van Zeus stal, of volgens Skrjabin kréég, en aan de mensheid gaf. In zijn theosofische wereldbeeld was vuur oorsprong van het universum, essentie van het goddelijke, en een zuiverende kracht.

Kortere werken zijn bij Skrjabin vaak 'satellieten' van grote ondernemingen. Hier van het weergaloos megalomane *Mysterium*: een synesthetisch en erotisch spektakel van een week, uit te voeren in een sferische tempel op de Himalaya, met niet enkel als toehoorder maar als deelnemer de hele mensheid, die dan ten onder zou gaan en herrijzen als nieuwe soort. Alleen fragmenten van de *Acte Préable* (Voorafgaande Handeling) bestaan; Alexander Nemtin besteedde een kwart eeuw aan een hypothetische reconstructie, voor gigantisch orkest en koor met ook nog een kleurenklavier.

In Skrjabins schetsen, dit poëtisch motto:

*Consume-toi, ô temple sacré, aux flammes de nos cœurs,
Embrase-toi et deviens céleste incendie,
Dissous-toi en nous, ô Père créateur.*

*Verteer u, heilige tempel, in de vlammen onzer harten,
Vat vlam en word hemelse brand,
Los uzelf in ons op, schepper-Vader.*

Skrjabin speelde *Vers la flamme*, één crescendo tot waar het niet verder meer kan, nog zelf in het ons nu qua branden al te bekende Kharkiv, zes weken voor zijn dood. Aan het notenbeeld zou men het niet zeggen, maar zijn handen waren fijn en klein, anders dan de enorme van zijn studiegenoot Sergej Rachmaninov, en dansten, vlogen over het klavier.

De Nederlandse componist Klaas de Vries maakte in 1992 een versie voor groot ensemble van *Vers la flamme*, tevens uitgangspunt van zijn *Eclips (Hommage à Alexandre Scriabine)*. Vorig jaar bracht Bobby Mitchell, een echte *tour de force*, op het label Mountain Records de eerste opname uit van Klaas de Vries' monumentale Pianosonate (1987), als pendant van Beethovens opus 111.

Sylvester Beelaert

CORRESPONDANCES

La Nature est un temple où de vivants piliers
Laissent parfois sortir de confuses paroles ;
L'homme y passe à travers des forêts de symboles
Qui l'observent avec des regards familiers.

Comme de longs échos qui de loin se confondent
Dans une ténébreuse et profonde unité,
Vaste comme la nuit et comme la clarté,
Les parfums, les couleurs et les sons se répondent.

Il est des parfums frais comme des chairs d'enfants,
Doux comme les hautbois, verts comme les prairies,
- Et d'autres, corrompus, riches et triomphants,

Ayant l'expansion des choses infinies,
Comme l'ambre, le musc, le benjoin et l'encens,
Qui chantent les transports de l'esprit et des sens.

Charles Baudelaire

Bobby Mitchell (New Orleans, 1985), zeker een van de meest verrassende pianisten van zijn generatie, is al jaren geliefde gast bij Musica Sacra Maastricht, vaak met veronachtzaamd repertoire.

Vooreerst, nog als Haagse student, in 2009 (festivalthema *Man en Vrouw schiep Hij hen*), met een 'erotisch recital', waarin centraal *Le jardin parfumé* van Kaikhosru Sorabji. En twee jaar geleden met de volledige *12 Pièces dans le style religieux* van Alkan. Ook speelde hij bij ons in 2016 het eerste van vier blokken, telkens tweeënhalf uur, van Frederic Rzewski's magnum opus *The Road* – zojuist volledig op cd uitgebracht door collega Daan Vandewalle, ook MuSA-getrouw, op het label Passacaille. Voor het label Naxos nam Bobby Mitchell daarna twee Rzewski-cd's op, onder meer met het aan hem opgedragen *Winter Nights*. En tussendoor: van Schubert tot Janáček.

Op fortepiano won Bobby Mitchell de Outhere Award van het Musica Antiqua-concours 2013 in Brugge, met bijgevolg zijn albumdebuut in sonates van Haydn. Vorig jaar promoveerde hij in Brussel binnen het Artistic Research-programma Brussels Arts Platform op een proefschrift-annex-recital *Playing Schumann again for the first time*.

Sinds 2023 is hij docent Improvisatie en Keyboard Musicianship aan het Conservatorium van Amsterdam.

Bobby Mitchell is ook artistiek directeur van het vijfdaagse zomer-pianofestival En Blanc et Noir in Lagrasse (Aude; één van 'Les plus beaux villages de France').

<https://www.bobbymitchellpiano.com/>

<https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=wu63rVwWPJw>

Musica Sacra Maastricht is een coproductie van Stichting Musica Sacra en Theater aan het Vrijthof en wordt mede mogelijk gemaakt door

**FONDS
PODIUM
KUNSTEN**
PERFORMING
ARTS FUND NL

Gemeente Maastricht

provincie limburg

**elisabeth
strouwen**
fonds

stichting
FSI
Fonds voor Sociale Instellingen

STICHTING
Kamink
Nieuwenhof

Festivalleiding, fondsenwerving en hoofdredactie Erwin Roebroeks **Programmacommissie** Harrie van den Elsen (voorzitter), Sylvester Beelaert, Frauke Bernds, Erwin Roebroeks, Tamar Tarenskeen en Saskia Törnqvist **Vormgeving** Stefan Habets **Marketing en publiciteit** Paola Möllering, Karlijn Pauw en Hetty van Dongen **Productie** Raf Meijers **UITbalie** Vicky Bruijn en Susan Meisen **Technische coördinatie** Judith Bruijnzeels en Frank Wijnands **Expositiebegeleiding** Peter Snellens Facilitair Nandi Nijsten **Financiën** Jos Spauwen **Festivalbeeld** Natalie Albus student Vormgeving | Visuele Communicatie aan Maastricht Institute of Arts, Zuyd Hogeschool **Directeur-bestuurder** Brigitte van Eck **Raad van Toezicht** Klaartje Peters (voorzitter), Barbara de Heer, John Monseweije, Nouran Serag, Ingeborg Stijnen en Jeroen Trienes.

